

nami wykazały, że prezbiterium jest integralnie związane z nawą, natomiast między nawą a częścią zachodnią istnieje od samego dołu spoina pionowa, a w niej bardzo cienka warstwa twardego tynku z pobiałą. Tynk, zachowany dobrze głównie w wyższych partiach, leży na zachodnim murze korpusu w samej szczelinie oraz poza nią. Fakt ów jest dowodnym i jednoznacznym świadectwem, że część zach. została dobudowana do wcześniejszej dwuczłonowej cerkwi murowanej, co nie wyklucza istnienia pierwotnie członu trzeciego jako drewnianego.

Wszystkie szkarpy są związane integralnie z murami obwodowymi i jedynie w swych górnych warstwach pochodzą z późniejszych remontów. Schody na wieżę zostały dostawione później. Starsze i młodsze przeróbki wykazuje arkada, oddzielająca na I piętrze we wieżę część sklepioną od krytej stropem; o młodszych świadczy cegła niepalcówka, zaś o starszych wyłamany, choć otynkowany mur, który wymaga szczegółowego zbadania. Być może, że arkada jest tu elementem wtórnym. Również bliższego określenia oczekuje czas, w którym zamurowano otwór prowadzący z części wieżowej na drewniany chór nawy. Prace na tym odcinku muszą być połączone z działalnością konserwatorów malarzy, bowiem na wypełnieniu otworu może znajdować się polichromia.

Interesujących danych dostarczyły badania przeprowadzone w strefie poddasza nad prezbiterium. Stwierdzono przede wszystkim, że szczyt jest tworem pochodzącym niewątpliwie z XVI w. i że środkowa sterczyna jest pierwotna. Pozostałe sterczyny wymagają dalszych badań. Następnie: obecny dach posiada nieco wyżej położoną kalenicę. Poprzedni był niższy, zaś sam szczyt w części widocznej nad dachem był malowany ochrą zmieszaną ze sienią i ozdobiony białymi paskami imitującymi spoiny boinii. Na wschodniej ścianie korpusu zachował się negatyw pierwotnego styku dachu prezbiterium ze ścianą nawy, w formie nisko ściętego, nietynkowanego trójkąta, podczas gdy pozostała powierzchnia ściany jest tynkowana.

Przypisy:

¹ Por. m.in. M. Kornecki, *Cerkiew obronna w Posadzie Rybotyckiej*, Ziemia, 1, 1956, s. 21. Ze starszej literatury naukowej należy wymienić: M. Kowalczyk, *Cerkiew pod wezwaniem św. Onufrego w Posadzie Rybotyckiej*, Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce, V, 1896, s. LXXVIII—LXXX, z młodszej nieopublikowany jeszcze *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce pow. przemyski*, sporzą-

Nie jest wykluczone, że prezbiterium posiadało dawniej dach mocno akcentujący odrębność członu wschodniego, podobnie, jak to miało miejsce w części środkowej i zachodniej.

Cerkiew jest ważnym zabytkiem sztuki z południowo-zachodniego pogranicza polsko-ruskiego. Jej architektura stylistycznie bardziej okcydentalna, niż wschodnia, tkwi jeszcze w gotyku dzięki wydatnym szkarpom uskokowym, a fakt ten początkowo podkreślała jeszcze dwuczłonowość rzutu; węższego i niższego prezbiterium oraz szerszego i wyższego korpusu. Powstała jeszcze w XV w., a na początku XVI została przebudowana i jak wszystkim innym, a szczególnie murowanym budowlom stawianym na tym niespokojnym terenie, przypadła jej w udziale także funkcja obronna. Oprócz wymienionych i opisanych już strzelnic istniały zapewne nad wieżą i korpusem hurdyce albo izbice, dołem zaś niewielki cmentarz otoczony był murem, który osłaniał otwory okienne i wejściowe. Sądząc przez analogię, w murze tym oraz w murze opasującym monastyr i zabudowania gospodarcze znajdowały się również strzelnice.

O ile w województwie rzeszowskim zachowała się dość duża grupa kościołów inkastelowanych, pochodzących w większości z I połowy XVII w., jak: kościoły bernardynów w Rzeszowie, Leżajsku i Przeworsku, benedyktynów w Jarosławiu i Przemyślu, bożogrobców w Przeworsku, poddominikański i św. Ducha w Jarosławiu oraz inne — o tyle zabytek z Posady Rybotyckiej jest jedyną, i to dość wczesną na naszym terenie murowaną cerkwią obronną³. Obiekt zasługuje w pełni na pieczołowitą konserwację, w czasie której, a zwłaszcza przy odsłanianiu cennej polichromii, mogą być ujawnione ściślejsze dane do początków budowli np. w postaci tablicy fundacyjnej. Pewnych istotnych wiadomości może dostarczyć jeszcze kwerenda archiwalna podjęta przez mgr Z. Beiersdorfa w związku z przygotowaniem przez niego studium historycznym dla Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Rzeszowie.

dzony w r. 1952 przez T. Chrzanowskiego, M. Korneckiego i J. Samka. Dziękuję autorom za udostępnienie maszynopisu.

² Por. sprawozdanie E. Pudełko w niniejszym tomie.

³ Murowane obronne cerkwie i monastery zachowały się w stosunkowo dużej ilości na terenie Podola i Wołynia.

Andrzej Malinowski

Badania antropologiczne cmentarzyska w Posadzie Rybotyckiej pow. Przemyśl

W miesiącach lipiec i sierpień 1966 roku prowadzone były antropologiczne i archeologiczne badania wykopaliskowe cmentarzyska szkieletowego przy XVI-wiecznej cerkwi obronnej w Posadzie Rybotyckiej pow. Prze-

myśl. W skład kompleksowej ekspedycji wykopaliskowej wchodził pracownicy i studenci Katedry Antropologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w osobach mgr Andrzej Malinowski, mgr Jan Strzałko, labo-

Tabela 1

Liczebność w poszczególnych grupach wieku										
Inf. I	Inf. II	Iuv.	Ad.	Ad-Mat.	Mat.	Mat-S n.	Sen.	?	Razem	Płeć
—	—	—	5	1	15	2	1	1	25	♂
—	—	6	15	1	4	—	3	2	31	♀
3	1	—	—	—	—	—	—	8	12	?
3	1	6	20	2	19	2	4	11	68	Razem

rant Stefan Sorge, studenci: Izabela Lamch, Krystyna Krzyżaniak, Irena Kunicka, Mieczysław Kurzawa, Halina Pajdzińska, Honorata Pauksztó, Maria Ptak, Bożena Skrzypczyńska, i Krystyna Smyk, oraz archeologowie z Przemyśla — mgr Antoni Kunysz dyrektor Muzeum Ziemi Przemyskiej i Edward Pudelko. Oprócz wymienionych, z ekspedycją współpracowali: mgr Krzysztof Kaczanowski z Katedry Antropologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, mgr Krystyna Jaworska i mgr Bogdan Łuczak z Katedry Antropologii Uniwersytetu Łódzkiego. Pracami antropologicznymi kierował prof. dr Franciszek Wokroj. Prace finansowane były przez Muzeum Ziemi Przemyskiej w Przemyślu oraz przez Katedrę Antropologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i Komitet Antropologiczny Polskiej Akademii Nauk. Łącznie z zatrudnionymi pracownikami fizycznymi w pracach wykopaliskowych udział wzięło 25 osób.

W pierwszej fazie badań po założeniu siatki arów przekopano kilka rowów sondażowych w celu zlokalizowania cmentarzyska. W wyniku tych prac okazało się, że cmentarzysko zlokalizowane jest przy murach obronnych, a w części północnej przy cerkwi zajmuje całą przestrzeń wszerz od fundamentu cerkwi do fundamentu muru obronnego. Natomiast nie stwierdzono, czy grzebano zmarłych na północnej stronie podnóża wzniesienia, na którym usytuowana jest cerkiew. W trudnym do dokonywania prac wykopaliskowych terenie przekopano obszar 90 m², uzyskując zeń materiał kostny należący do 68 osobników. Głębokość zalegania szkieletów wahała się od 28 cm od dani w kilku warstwach do głębokości 185 cm, poniżej której znajdował się całec. Ogółem w bieżącym sezonie wykopaliskowym wyeksplorowano 19 szkieletów kompletnie zachowanych, 9 szkieletów niekompletnych, które przeważnie uszkodzone były przez późniejsze wkopy podczas grzebania zmarłych, 5 skupisk przemieszanych kości oraz 35 luźno występujących czaszek. Dane dotyczące struktury wieku w zależności od płci zmarłych przedstawia tabela 1.

Przypisy:

¹ Większą liczbę podobnych fajek znaleziono w podziemiach ratusza w Nowym Sączu podczas prac

Jak wynika z zamieszczonej tabelki 1, przeciętna długość życia kobiet była krótsza od przeciętnej długości życia mężczyzn, co zapewne wiąże się z konsekwencjami dość prymitywnych warunków życia ludności zamieszkującej tamtejsze tereny. Maksimum śmiertelności mężczyzn przypada na klasę wieku Maturus (około 35—60 lat), podczas gdy u kobiet na klasę Adultus (około 25—35 lat). Dość pokaźna liczba kobiet zmarła w wieku Iuvenis (około 17—23 lat), co zapewne związane jest w pewnej mierze ze śmiertelnością okołopłodową kobiet rodzących w prymitywnych warunkach.

Co się tyczy układu szkieletów, to wszystkie położone były na plecach w pozycji wyprostowanej a głowy zwrócone miały w kierunku zachodnim. Przy szkieletach dość często znajdowały się monetki pochodzące: najwcześniejsza z XVI w. najpóźniejsze zaś z XVIII w., oraz ślady trumien drewnianych, gwoździe żelazne kute. W kilku przypadkach u kobiet i dzieci w okolicy głowy i szyi znajdowano koralki szklane, zaś u kilku mężczyzn znajdowały się w okolicach szczęk cybuchy od glinianych fajek, które prawdopodobnie pokryte były cienką powłoką miedzaną¹. Z poczynionych obserwacji uzyskanego materiału kostnego warto wspomnieć, że kilka czaszek posiada wyraźne cechy charakterystyczne dla ludności odmiany żółtej.

Materiały kostne uzyskane z tegorocznej akcji wykopaliskowej zostały przewiezione do Katedry Antropologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu celem szczegółowego oraz wszechstronnego opracowania.

wykopaliskowych kierowanych przez doc. A. Żakiego. Ratusz ten został spalony w 1892 roku.

Józef Tomasz Frazik
Renata Frazikowa

Wyniki badań architektonicznych przeprowadzonych w obrębie założenia pałacowego w Dubiecku pow. Przemyśl

Zespół pałacowy w Dubiecku składający się dziś z piętrowego pałacyku o elewacjach późnoklasycystycznych z neogotyckim gankiem, oraz z neogotyckiej, parterowej oficyny wzniesionej w r. 1909, nie budził nigdy większego

zainteresowania wśród historyków architektury, a trzy lokalności piwniczne leżące pod gazonem były ogółowi prawie zupełnie nieznane¹ (Ryc. 1). W związku z zamierzonymi tam pewnymi pracami konserwatorskimi, w październi-